

– 352 с. 5. *Латышев Л.К.* Технология перевода: Учеб. пособ. по подготовке переводчиков (с нем. яз.). – М.: НВИ-ТЕЗАУРУС, 2001. – 280 с. 6. *Синельникова Л.Н.* Текст. Стилль. Дискурс (парадигмальные отношения в условиях современной языковой ситуации) // Социолінгвістика: ХХІ век / Луган. гос. пед. ун-т ім. Т.Шевченко; Отв. ред.: Л.Н.Синельникова, Л.Ф. Компанцева, Г.А.Петровская. – Луганск: Знання, 2002. – 296 с. 7. *Швейцер А.Д.* Теория перевода: Статус, проблемы, аспекты. – М.: Наука, 1988. – 215с.

Антоненко З.В., асп.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

МЕТАФОРИЗАЦІЇ КОНЦЕПТУ «ГЛОБАЛЬНА ЕКОНОМІЧНА КРИЗА» В АСПЕКТІ ПЕРЕКЛАДУ (на матеріалі іспанської та української мов)

У статті розглядаються основні моделі метафоризації концепту «глобальна економічна криза» та особливості їхнього відтворення мовою перекладу.

Ключові слова: еквівалент, картина світу, концепт, метафора, модель.

В статье рассматриваются основные модели метафоризации концепта «глобальный экономический кризис» и особенности их передачи языком перевода.

Ключевые слова: эквивалент, картина мира, концепт, метафора, модель.

This article investigates the main models of metaphorization of the concept “global economic crisis” and the peculiarities of their rendering into the target language.

Key words: equivalent, image of the world, concept, metaphor, model.

Не потребує доведення той факт, що мовні контакти є надзвичайно важливим зовнішнім чинником розвитку людських мов, а процес глобалізації сприяє міжмовним контактам, обміну інформацією та формуванню нових уявлень про явища навколишнього світу [4:40]. Останньою подією такого масштабу стала світова економічна криза, наслідком чого, в лінгвістичному аспекті, стала поява великої кількості повідомлень економічного спрямування з основною семою «криза», і відповідно, виникла потреба ретельного дослідження їхнього лексичного наповнення. Масштабність проблематики засвідчує факт кризового стану в багатьох країнах світу, але через те, що тексти повідомлень написані різними мовами ускладнюється процес обміну інформацією. Ще однією перепороною в порозумінні представників різних національностей може стати значна метафоризація понять, оскільки кризові явища тісно переплелися з повсякденним життям суспільства, тим самим спричинивши появу нових асоціацій та уявлень про проблему. Саме тому увагу в нашій статті приділено відтворенню та перекладу метафор в текстах повідомлень іспанською та українською мовами.

Дослідження метафор в різних аспектах здійснювалося у багатьох працях як українських, так й іноземних лінгвістів (М.П. Кочерган, Н.Д. Арутюнова, В.Н.Телія,

Дж.Лакофф та ін.). В сучасній лінгвістиці метафору можна визначити як основну ментальну операцію, як спосіб пізнання, концептуалізації, оцінки та тлумачення світу. В метафорах найвиразніше відображається національна специфіка світосприйняття, що обумовлює важливість досліджень, спрямованих на виявлення спільних закономірностей на національно-культурних особливостей концептуалізації дійсності представниками різних лінгвокультурних спільнот (в нашому випадку іспанська та українська) та необхідність опису можливих моделей її метафоричного осмислення. Метафора – це найпопулярніший засіб формування нових концептів, тобто відображення в мовній формі нового знання про світ- емпіричного, теоретичного або художнього освоєння дійсності.

Метафори визначають спосіб сприйняття нових уявлень, роблячи акцент на окремій властивості чи атрибуті предмету чи явища, що підлягає визначенню. Метафора виступає в якості організаційного принципу, моделі сучасних процесів пізнання, відображає спрямованість нової наукової раціональності на полісемантизм, дискусійність та надає можливості для вивчення об'єктів високого ступеню абстрактності [1:89]. Метафора пронизує все наше повсякденне життя, причому не тільки мову, а й мислення та діяльність. Наша буденна поняттєва система, в межах якої ми думаємо й діємо, за своєю суттю метафорична [2:25]. В основі процесів метафоризації лежать процедури обробки знань – фреймів та сценаріїв, які відбивають узагальнений досвід взаємодії людини з навколишнім світом.

Матеріалом дослідження слугував складений словник тезаурусного типу, в який увійшли 700 текстів вживання метафор у суспільно-політичних текстах з основною темою повідомлення «глобальна економічна криза». Під терміном **концепт** розуміється інформаційна структура свідомості, організована одиниця пам'яті, яка містить сукупність знань про об'єкт пізнання, набуті шляхом взаємодії п'яти психічних функцій свідомості і підсвідомості [1:36]. Отже, концепти узагальнюють, зводять розмаїття зафіксованих та створених в уяві явищ до чогось єдиного, дозволяють зберігати знання про світ і постають структурними елементами для концептуальної системи, сприяючи виробленню суб'єктивного досвіду шляхом підведення інформації у відповідність напрацьовані суспільством категорії і класи. Когнітивний аналіз метафори дозволяє нам виокремити конкретні моделі, за якими буде проходити дослідження. Під моделлю розуміється поєднання метафор за спільною тематичною ознакою, належністю до будь-якого класу явищ дійсності. Проаналізувавши наявні приклади, ми виявили, що найактуальнішими виявилися наступні моделі метафор (і відповідні когнітивні ознаки кризи, які актуалізуються за їхньою допомогою): модель «рух», «хвороба», «природні явища», «падіння».

Модель «рух»

Виокремлення цієї моделі спричинено уявленнями пов'язаними з рухом. Людське життя завжди асоціювалося зі шляхом, поступом, випробуваннями, труднощами, перепонами, які долаються на шляху до здійснення мети. Проведене дослідження суспільно-політичних текстів з основною семою повідомлення «глобальна економічна криза» дозволяє стверджувати, що творення метафор цієї моделі є доволі продуктивним, поясненням цьому може бути наступне: розвиток – це рух, а всі процеси в світовій економіці пов'язані із ним. Оцінний характер мають і власне просторові, локальні метафори, які характеризують ситуацію руху, яка в основному є несприятливою:

Grandes economías del mundo salen del agujero [BBCMundo].

Провідні економіки світу виходять з процесу рецесії [BBCУкраїнською].

Як ми бачимо в вищенаведених прикладах, метафора в мові оригіналу (ісп.) не була відтворена в перекладі (укр.).

La economía mundial en 2010 se encuentra en una encrucijada de hierro: si no crece, enfrenta una nueva crisis [BBCMundo].

В 2010 році світова економіка знаходиться на роздоріжжі: якщо не зростатиме, зіткнеться з новою кризою [BBCУкраїнською]

Аналіз статей україномовної частини Інтернету виявив неабияку варіативність розробки метафори на основі руху по воді.

Не зважаючи на відчайдушні спроби можновладців, корабель української економіки сів на мілину [Українська правда].

Через відсутність належного управління держпотяг зіїшов з рейок і котиться у прірву.

Gobierno encabezado por Zapatero balancea al borde del abismo [Voz de América].

Уряд очолюваний Сапатеро балансує на краю прірви. [Голос Америки].

Política poco perspicaz de las autoridades locales lleva a los empresarios a un callejón sin salida [BBCMundo].

Недалекоглядна політика місцевої влади загання підприємців в глухий кут [BBCУкраїнською].

Дослідження виявило, що в іспанських текстах метафоризації, пов'язані з водною тематикою мають позитивне забарвлення, в той час як негативні явища асоціюються із суходолом. Одним з пояснень може бути особливо дбайливе ставлення іспанців до моря, натомість українська мова послуговується лексемами, що характеризують майже порівну суходіл та воду. Під час перекладу, варто мати на увазі цей етноспецифічний чинник, оскільки він є відображенням ментальних асоціацій носіїв досліджуваних мов.

Модель «хвороба».

Поєднання цих концептів обумовлено близькістю їхніх семантичних полів. Витоки подібної метафоризації базуються на ідеї уподібнення суспільства живому організму з усіма його властивостями. Глобальність кризових явищ в світовій економіці розширила семантичне поле вживання та перенесло його й на поле економіки. Постійний «хворобливий» стан світового господарства дедалі активніше викликає вживання медичного вокабуляру; варто зазначити, що майже в усіх випадках його узус реалізує в дискурсі негативні емотивно-оціночні семи (актуальні та потенційні).

La actual crisis financiera es una «enfermedad vergonzosa»

Сьогоднішня економічна криза схожа на небезпечну хворобу.

Ця метафори порівнює кризу з «небезпечною хворобою», загроза якої полягає в швидкому розповсюдженні та великій кількості уражених людей.

La crisis económica es como una enfermedad de cáncer que no responde a la quimioterapia.

Економічна криза нечакане рак, який не піддається хіміотерапії.

Імпліцитне інформативне навантаження вищенаведеного прикладу полягає в характеристиці серйозності, складності становища, яке не зважаючи на усі заходи, що вживаються не поліпшується.

La parálisis del crédito y la congelación de los mercados, ocasionados por turbulencias en el sector financiero [Voz de América].

Заборона кредитування та замороження ринків спричинені занепокоєнням у фінансовому секторі [Голос Америки].

Метафора в оригіналі не була відтворена в перекладі, хоча цілком логічним було вжити лексеми «параліч», оскільки вона повністю співпадає в своїй дефініції зі своїм іспанським аналогом. Життя людини сповнене як благополучними моментами, так і періодами хвороб. Узявши модель людського життя в економічній площині дало можливість метафоризації досліджуваного концепту шляхом порівняння з перебігом людських недугів.

Модель «природні явища».

Оскільки економіка – це динамічне явище, яке розвивається за непередбачуваним сценарієм, має свої злети та падіння, які відбуваються на житті людей, то наступним продуктивним засобом творення метафор концепту «економічна криза» є природні явища, які налітають також зненацька, а засобів спротиву їм поки що не винайдено. Проаналізувавши статті суспільно-економічного спрямування обома досліджуваними мовами можна стверджувати, що частотність вживання метафор саме з таким інформаційним наповнення є високою.

La crisis griega puede ser un tsunami que afecte a España.

Цунамі від «кризи» в Греції може докотитися до Іспанії.

Порівнюючи кризові явища з цунамі, автор наголошує на масштабі події, концентрує увагу на серйозності проблеми та вартості можливих наслідків, оскільки цунамі є руйнівною силою здатною знищити все на своєму шляху.

Terremoto en el mercado financiero mundial causó pérdidas enormes para la población.

Землетрус на світовому фінансовому ринку спричинив великі збитки населенню.

La nevada era tan inevitable como la crisis, porque la crisis es como un adverso fenómeno meteorológico.

Снігопаду неможливо було уникнути так само як і кризи, тому що остання захоплює зненацька немов несприятливі погодні умови.

Уподібнення снігопаду кризи вмотивовано і спричинено спільною природою та властивостями цих процесів. Після сильного снігопаду фіксуються численні збитки, порушення нормального функціонування установ, що веде за собою фінансові збитки. Ще однією рисою природних катаклізмів є неможливість та нездатність уникнути цих явищ, які у свідомості людини асоціюються з великими втратами. Переклад метафор вищенаведеної моделі не повинен спричинити проблем, оскільки аналіз виявив тотожність уявлень носіїв іспанської та української мов.

Модель «падіння».

Власне лексема «падіння» вживається в сучасній мові у сполученні зі словами «курс, котування» і є метафорою зі значно стертою образністю. Проте модель продовжує існувати і генерувати нові метафори, які поглиблюють когнітивне розширення ситуації. Оскільки останні події в економіці пов'язані зі спадом, найпродуктивнішими виявилися наступні метафоризації:

Гепнутись – «впасти з великим тріскотом».

Слідом за гривневими паперами «гепнулись й валютні інструменти. [Галицькі контракти].

Вищенаведена метафора акцентує увагу на ефекті, який був викликаний падінням, у цьому випадку актуалізується семантичний компонент «сила» та «інтенсивність прояву дії».

Обвалювати – «викликати обвал, падіння чого-небудь»:

Чим далі Верховна Рада тягнутиме з прийняттям антикризових заходів, тим сильніше урядові та Національному Банку доводитиметься «обвалювати» гривню. [Українська правда]

Метафоризація концепту «криза» шляхом сполучуваності зі словом «обвал» знайшло своє місце і в іспанській мові. Окремо треба підкреслити, що в іспанському як і в українському медіадискурсі лексема «криза» набула ширших меж сполучуваності з вже існуючими метафорами:

Para el FMI, aunque ya algunos gobiernos están tomando medidas fiscales para combatir la crisis, se requieren más «medidas firmes» para lograr romper el «círculo vicioso» que enfrenta al sector financiero con la economía «real». [Voz de América]

Криза ототожнюється з порочним колом, тобто одразу ж в уяві читача вимальовується нова картина, яка асоціативно наближається до реальності.

Важливість аналізу способів метафоричної розробки концепту тісно поєднана з відстороненим, абстрактним характером. Не речова природа його прототипу не дозволяє пізнати дійсність найпростішим способом – безпосередньо крізь відчуттєві канали. Вербалізація концепту «криза» шляхом метафоризації створює додаткові проблеми для перекладу. Зустрічаються як мовні («стерті»), так і мовленнєві (індивідуально-авторські) метафори. Перекладні відповідники перших, як правило, зафіксовані в двомовних чи багатомовних словниках і мовні метафори відтворюються, як і інші слова, шляхом вибору словникового відповідника. При цьому вони зовсім не обов'язково мають бути відтворені метафорою, якщо внаслідок перекладу певним чином порушуються стилістичні та жанрові норми мови перекладу та мовлення, оскільки вживання останніх не є ознакою стилю автора. Слід зауважити, що у перекладах спостерігається тенденція до збереження метафоричної образності, що певним чином пов'язано з послабленням жанрово-стилістичних норм української мови. Для того, щоб компенсувати певну стилістичну втрату через вживання в перекладі необразної лексики замість метафоричних слів в оригіналі, перекладач може в іншому місці тексту вжити метафоричне слово мови перекладу як відповідник лексеми оригіналу.

1. *Бабушкин А.П.* Типы концептов в лексико-фразеологической семантике языка. – Воронеж., 1996.; 2. *Лакофф Дж.* Метафори, которыми мы живем / Дж. Лакофф, М. Джонсон; пер. с англ., под. ред. и с предисл. А. Н. Баранова. – М.: Едиториал УРСС, 2004. – 256 с.; 3. *Соколова Ю.О.* Концепт як центральне поняття сучасної лінгвокультурології. // Мовні і концептуальні картини світу. – Вип. 25 – ч. 3 – К.: «Київський національний університет імені Тараса Шевченка», 2009. с. 298 – 302.; 4. *Чередниченко О. І.* Про мову і переклад. – К., 2007. 247 с. 5. www.elmundo.es, www.elpais.com, www.bbcmundo.com, www.vozdeamerica.com.